

Ohjausasiakirja

17.2.2025

VN/5274/2025-STM-1

☐	Määräys
☒	Ohje
☐	Suositus

Säännökset, joihin määräysten/ohjeiden antaminen perustuu
Valtioneuvoston ohjesääntö 22 §, 262/2003
Kohderyhmät
Hyvinvointialueet, HUS ja Helsingin kaupunki
Voimassaoloaika
17.2.2025 - toistaiseksi

Ohje: Asiakasmaksulainsäädännön tarjoamat suoja- keinot

Tausta ja tavoite

Valtioneuvosto antoi 3.10.2024 asetuksen (543/2024) sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun asetuksen (912/1992; *asiakasmaksuasetus*) muuttamisesta. Asetusmuutoksella on korotettu 1.1.2025 alkaen asiakasmaksuasetuksessa säädettyjä, pääasiassa perusterveydenhuollon sekä erikoissairaanhoidon asiakasmaksujen enimmäismääriä. Enimmäismääriä korottamalla hyvinvointialueilla, Helsingin kaupungilla ja HUS-yhtymällä on mahdollisuus periä arviolta 150 miljoonaa euroa enemmän asiakasmaksuja vuodessa. Julkista taloutta on sopeutettu vähentämällä vastaavan suuruinen määrä hyvinvointialueiden valtion rahoituksesta hyvinvointialueiden rahoituksesta annetun lain mukaisesti.

Maksukorotukset pyrittiin kohdentamaan siten, että vaikutukset pienituloisiin olisivat mahdollisimman pienet. Tästä huolimatta on arvioitu, että erityisesti pienituloisten keskuudessa niiden asiakkaiden määrä, joilla mahdollisesti voi korotusten vaikutuksesta seurata vaikeuksia selvitä asiakasmaksuista, kasvaa. Tutkimus myös osoittaa, että asiakasmaksujen korotukset voivat vaikuttaa hoitoon hakeutumiseen etenkin perusterveydenhuollossa. Perustuslakivaliokunta on tulkintakäytännössään todennut, että riittävien sosiaali- ja terveystalvelujen turvaamisessa jokaiselle on merkittävänä ulottuvuutena se, että asiakasmaksut eivät suuruutensa takia saa siirtää kyseisiä palveluja niitä tarvitsevien ulottumattomiin (PeVL 8/1999 vp). Perustuslakivaliokunta on lisäksi todennut, etteivät sosiaali- ja terveydenhuollosta perittävät maksut saa johtaa siihen, että niitä tarvitsevat joutuvat turvautumaan perustuslain 19 §:n 1 momentissa tarkoitettuun viimesijaiseen toimeentuloturvaan (esim. PeVL 21/2016 vp).

Ohjeen tavoitteena on korostaa lainsäädännön tarjoamia suojakeinoja sen varmistamiseksi, etteivät maksut siirtäisi palveluja niitä tarvitsevien ulottumattomiin. Lainsäädännön velvoittamien suojakeinojen käytön ohjauksen lisäksi, ohjeessa on myös sosiaali- ja terveysministeriön suosituksia hyvinvointialueille sen varmistamiseksi, etteivät asiakasmaksut aiheuttaisi asiakkaalle kohtuuttomia tilanteita, ja myös, jotta asiakkaan edellytyksiä suoritua maksuista tuettaisiin harkituin käytännön keinoin.

Postiosoite
Postadress
Postal Address
Sosiaali- ja terveysministeriö

Käyntiosoite
Besöksadress
Office

Puhelin
Telefon
Telephone

Faksi
Fax
Fax

s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet

PL 33
00023 Valtioneuvosto

Meritullinkatu 8
Helsinki

0295 16001
+358 295 16001

02951 63415
+358 2951 63415

kirjaamo.stm@gov.fi
stm.fi

Suomessa asiakas voi maksukyvystään riippumatta hakeutua tarvitsemaansa hoitoon, josta peritään jälkikäteen maksu.

Asiakasmaksulainsäädännön tarjoamat suojakeinot

Asiakasmaksujen maksukatto

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (734/1992, jäljempänä *asiakasmaksulaki*) 1 §:n mukaan hyvinvointialueen sosiaali- ja terveystalvakuista voidaan periä maksu palvelun käyttäjältä, jollei lailla toisin säädetä. Asiakasmaksulain 2 §:n 1 momentin mukaan palvelusta perittävä maksu saa olla enintään palvelun tuottamisesta aiheutuvien kustannusten suuruinen. Saman pykälän 2 momentin mukaan valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää palvelusta perittävän maksun enimmäismäärä ja maksu määräytyväksi maksukyvyyn mukaan. Maksujen enimmäismääristä voidaan säätää asiakasmaksuasetuksessa. Hyvinvointialueet päättävät itse maksujen suuruudesta niissä rajoissa, jotka asiakasmaksulainsäädäntö asettaa.

Asiakasmaksulain 6 a §:ssä säädetään asiakasmaksujen maksukatosta. Maksukatton ylittymisen jälkeen maksukattoon sisältyvät palvelut ovat asiakkaalle pääsääntöisesti maksuttomia asianomaisen kalenterivuoden loppuun. Maksujen perimistä rajoittavan maksukatton tarkoituksena on osaltaan turvata kohtuullinen maksurasitus sosiaali- ja terveystalvakuisten käyttäjälle. Asiakasmaksujen korottamisen myötä maksukatto täyttyy jatkossa nopeammin ja useammalla henkilöllä.

Asiakkaan on nykyisen lain mukaan seurattava maksukattonsa ylittymistä itse. Kun maksukatto on ylittynyt, hyvinvointialueen on annettava asiakkaalle maksukatton ylittymistä koskeva todistus. Asiakasmaksulakiin sisällytettiin asiakasmaksulain osittaisuudistuksen (HE 129/2020 vp) yhteydessä säännös, jonka mukaan laskuun on sisällytettävä tieto siitä, kerryttääkö perittävä maksu maksukattoa. Jos maksu kerryttää maksukattoa, laskussa on lisäksi oltava tieto siitä, että asiakkaan on seurattava itse maksukattonsa ylittymistä. Säännös lisättiin, jotta maksukatton seuraaminen olisi asiakkaalle helpompaa. Laskuun on myös liitettävä asiakasmaksua koskeva oikaisuvaatimusohje. Jos asiakas on kalenterivuoden aikana suorittanut maksukattoon sisällyvistä palveluista asiakasmaksukattoa enemmän maksuja, hänellä on oikeus saada liikaa suoritettuja maksuja takaisin. Maksujen palauttamista on haettava pääsääntöisesti katon ylittymistä seuraavan kalenterivuoden aikana, tai asiakas menettää oikeutensa palautukseen.

Lain mukaan hyvinvointialueilla on oikeus kerätä välttämättömiä tietoja asiakkaan maksukatton täyttymisen seuraamiseksi. Lisäksi hyvinvointialueella on oikeus saada julkiselta tai yksityiseltä palveluntuottajalta välttämättömät tiedot maksukatton täyttymisen seuraamiseksi salassapitosäännösten estämättä. Hyvinvointialue ei saa periä maksua maksukattoon sisällyvistä palveluista sen jälkeen, kun maksukatto on tullut täyteen lukuun ottamatta ns. ylläpitomaksua lyhytaikaisesta laitoshoidosta tai -palvelusta. Vaikka maksukatton seurantavelvollisuus on asiakkaalla, on hyvinvointialueella katsottu olevan tarpeen olla mahdollisuus tarvittaessa tarkistaa asiakkaan antamien tietojen oikeellisuus, jotta se voi toteuttaa velvoitettaan olla perimättä maksuja maksukatton täyttymisen jälkeen. (HE 129/2020 vp, s. 70.)

Maksukatton täyttymisen seuraaminen voi olla joillekin asiakasryhmille haastavaa. Asiakkaat voivat olla eriarvoisessa asemassa riippuen siitä, onko heillä kyky seurata maksukatton täyttymistä tai saavatko he apua läheisiltään. Maksukatton seurantavastuun siirtämistä asiakkaalta viranomaiselle selvitetään asiakasmaksulakia myöhemmin uudistettaessa. Tätä tarkoitusta varten on jo selvitetty tietojärjestelmiin liittyviä kehittämistarpeita.

Vaikkei hyvinvointialueilla ole laissa säädettyä velvoitetta maksukatton seurantaan, ministeriö suosittelee hyvinvointialueita, niiden käytettävissä olevien voimavarojen ja tietojärjestelmien mahdollistamien edellytysten puitteissa, ottamaan käyttöön menetelmiä, joilla voitaisiin aloitteellisesti informoida asiakkaita maksukatton täyttymisestä, mikäli hyvinvointialueella olisi tieto tästä ilman, että asiakas tai hänen edustajansa olisi vielä toiminut aloitteellisesti asiassa.

Maksujen alentaminen ja perimättä jättäminen

Asiakasmaksulain 11 § velvoittaa hyvinvointialuetta jättämään perimättä tai alentamaan sosiaalihuollon palveluista määrätyn maksun ja terveydenhuollon palveluista henkilön maksukyvyyn mukaan määrätyn maksun siltä osin kuin maksun periminen vaarantaa henkilön tai perheen toimeentulon edellytyksiä tai henkilön lakisääteisen elatusvelvollisuuden toteuttamista. Palveluista järjestämistuussa oleva hyvinvointialue voi päättää, että myös muita kuin lain velvoittavuuden piirissä olevia maksuja voidaan jättää perimättä tai alentaa edellä mainituin perustein tai jos siihen on syytä huollolliset näkökohdat huomioon ottaen.

Asiakasmaksulakiin on kirjattu asiakasmaksun alentamisen ja perimättä jättämisen ensisijaisuus suhteessa toimeentulotukeen. Säännöksellä on haluttu lisätä tuolloin sosiaali- ja terveystalouden vastanneiden kuntien, nykyisten hyvinvointialueiden, tietoisuutta huojentamista koskevasta velvoitteesta sekä perustuslakivaliokunnan kannasta, jonka mukaan maksun alentamisen, sen kokonaan poistamisen tai jo määrätyn maksun perimättä jättämisen olisi aina oltava ensisijaisia toimenpiteitä toimeentulotukeen nähden. Säännöksen tarkoituksena ei sen sijaan ole ollut estää toimeentulotuen hakemista tai myöntämistä ennen maksun alentamista ja perimättä jättämistä koskevan asian ratkaisemista. Säännökseen lisättiin myös maksun alentamista tai perimättä jättämistä koskeva yleinen tiedonantovelvollisuus. Maksuja ei tule lähtökohtaisesti siirtää toimeentulotukeen maksettavaksi, vaan hyvinvointialueen on ensisijaisesti tehtävä asiakasmaksun alentamista tai perimättä jättämistä koskeva arviointi, sekä arvioinnin perusteella päätös maksun huojentamista koskien.

Sosiaali- ja terveysministeriö suosittelee, että hyvinvointialueet ottaisivat asiakasmaksulain 11 §:n mukaisesti käyttöönsä mahdollisuuden jättää perimättä tai alentaa myös tasasuuruksia terveydenhuollon maksuja, joita alentamisen tai perimättä jättämisen velvoittavuus ei nykyisen lain nojalla suoraan koske. Ministeriö katsoo, että tätä on erityisesti syytä harkita sellaisten maksujen ja asiakkaiden suhteen, joiden kohdalla voi olla erityinen riski siitä, että maksut vaarantaisivat toimeentulon edellytyksiä tai lakisääteisen elatusvelvollisuuden toteuttamista.

Mikäli hyvinvointialue päättää edellä suositellusti huojentaa maksuja, on päätöksenteon sekä huojentamismenettelyjen selkeyden varmistamiseksi tärkeää, että aluevaltuustossa tai toimivaltaisessa alemmassa toimielimessä tehdään päätös huojentamismenettelyn soveltamisesta sekä perusteista. Hyvinvointialueen tulee lisäksi varmistaa, että tieto hyvinvointialueella sovellettavasta huojentamista koskevasta soveltamisalasta ja menettelyistä on tiedotettu ja ohjeistettu selkeällä tavalla. Näin toimimalla varmistettaisiin mahdollisimman ymmärrettävät ja sujuvat menettelyt niin asiakkaalle kuin viranomaisille.

Toimeentulotuen myöntäminen sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuihin

Perustoimeentulotuen tarpeen arvioinnin tekee Kela, ottaen huomioon asiakkaan ja perheen koko taloudellisen tilanteen. Sosiaali- ja terveydenhuollon niin sanotut tasasuuruksiset terveydenhuollon asiakasmaksut ovat terveydenhuoltomenoja, jotka otetaan toimeentulotukilain mukaisesti huomioon toimeentulotukea myönnettäessä.

Kela ohjaa ensisijaisesti hakemaan kaikkiin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuihin maksun huojentamista hyvinvointialueelta. Huojentamisen ensisijaisuus ei kuitenkaan estä toimeentulotuen myöntämistä asiakasmaksuun, myöskään tilanteessa, jossa asiakasmaksun alentamista ja perimättä jättämistä koskevan asian käsittely on kesken (HE 129/2020 vp, s. 92). Näin turvataan henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta vähintään välttämätön toimeentulo ja huolenpito perustuslain mukaisesti.

Se, että Kela on myöntänyt toimeentulotukea asiakasmaksuun, ei ole peruste jättää maksu alentamatta tai palauttamatta, mikäli hyvinvointialue arvioi edellytysten olevan olemassa maksujen huojentamiselle. Hyvinvointialueelta saatu asiakasmaksun palautus voidaan myöhemmin huomioida toimeentulotuen tarpeen arvioon vaikuttavan tulona, jos kyseessä oleva asiakasmaksu on aiemmin huomioitu menona perustoimeentulotuessa.

Hyvinvointialueen vastuulla on myöntää täydentävää toimeentulotukea henkilön tai perheen erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuviin, toimeentulon turvaamiseksi tai itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi tarpeelliseksi harkittuihin menoihin. Erityisenä tarpeena voidaan pitää muun muassa pitkäaikaista toimeentulotuen saamista ja pitkäaikaista tai vaikeaa sairautta. Täydentävää toimeentulotukea myönnettäessä selvitetään ensin oikeus perustoimeentulotukeen Kelassa, jonka jälkeen hyvinvointialue harkitsee täydentävän toimeentulotuen myöntämisen edellytykset itsenäisesti. Täydentävä toimeentulotuki voi toimia yhtenä keinona huojentaa asiakkaan asiakasmaksuista aiheutuvaa maksutaakkaa erityisesti tilanteissa, joissa tilanne voidaan arvioida lyhytaikaiseksi eikä asiakasmaksujen huojentamisen tai perimättä jättämisen edellytyksiä ole.

Tietoisuuden lisääminen asiakasmaksuista ja suojakeinoista

Hyvinvointialue vastaa kaikista sen järjestämisvastuulle kuuluvien sosiaali- ja terveystalouden asiakasmaksuja, maksujen alentamista ja perimättä jättämistä sekä maksukattoa koskevasta tiedottamisesta ja ohjauksesta. Hyvinvointialueen tulee huolehtia tiedottamisesta riittävällä, ymmärrettävällä ja saavutettavalla tavalla sekä tarvittaessa ohjeistaa asiakasta asiakasmaksuihin, maksujen alentamiseen ja perimättä jättämiseen sekä maksukattoon liittyvissä kysymyksissä.

Ministeriö suosittelee hyvinvointialueita myös selvittämään ja arvioonsa perustuen hyödyntämään erilaisia maksu- ja laskutusjärjestelyjä ja -tapoja (kuten maksusuunnitelmat, eräpäivien siirrot, erilaiset maksutapavaihtoehdot) sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttäjille, huomioiden samalla asiakkaille mahdollisimman yhdenvertaiset edellytykset asioidensa hoitamiseen.

Lisätietoja antavat

Erityisasiantuntija Marjo Kekki, etunimi.sukunimi@gov.fi

Hallitussihteeri Karin Viitanen, etunimi.sukunimi@gov.fi

Kansliapäällikkö Veli-Mikko Niemi

Erityisasiantuntija Marjo Kekki

Jakelu Hyvinvointialueet
Helsingin kaupunki
HUS-yhtymä
Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy
Aluehallintovirastot
Sosiaali- ja terveysalan lupa ja valvontavirasto Valvira
Kansaneläkelaitos Kela

Tiedoksi Sosiaali- ja terveysministeri Juuso
Sosiaaliturvaministeri Grahn-Laasonen
Kansliapäällikkö Veli-Mikko Niemi

VN/5274/2025-STM-1

Seuraavat henkilöt ovat allekirjoittaneet tämän asiakirjan sähköisesti /

Följande personer har undertecknat denna handling elektroniskt /

This document has been signed electronically by the following persons: